

УДК 792.82.03:929Григорович

ВПЛИВ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ Ю.М. ГРИГОРОВИЧА НА БАЛЕТНЕ МИСТЕЦТВО

Мерлянова О.А.

ВП «Миколаївська філія Київського національного
університету культури і мистецтв»

Демитрашко І.М.

Київський університет культури

В статті досліджено особистість видатного балетмейстера другої половини ХХ століття Юрія Миколайовича Григоровича. Розглянуто творчі здобутки видатного балетмейстера. Проаналізовано балетмейстерські підходи до балетних вистав під час постановочного процесу. Визначено вплив балетних вистав, створених Ю. Григоровичем, на світове хореографічне мистецтво.

Ключові слова: хореографія, балет, балетмейстер, Великий театр, творчість, балетне мистецтво, хореографічний твір.

Постановка проблеми. Найскладнішою формою професійного хореографічного мистецтва вважається класичний балет. В ньому взаємопов'язані музика і танець, сюжетна лінія, хореографічні образи. Він вражає своєю витонченістю та унікальністю.

В другій половині 50-х років ХХ століття виник рух за подолання односторонньої драматизації, за більш повне розкриття специфіки хореографічного мистецтва, а також збагачення і розвитку форм танцювальної виразності. Цей час ознаменувався новим поколінням балетмейстерів на чолі з Юрієм Миколайовичем Григоровичем, які досягли найбільш значних результатів в балетній галузі. Великий майстер створив дієвий симфонічний танець, який став головним засобом хореографічної виразності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчу діяльність Ю.М. Григоровича, а також його внесок в історію світового балету досліджували в своїх роботах В. Ванслов, А. Деген, О. Демидов, А. Генова, А. Колесников, Ю. Смирнов.

Творчістю Григоровича захоплювались видатні діячі мистецтв Ф. Лопухов, Б. Львов-Анохін, Ю. Слонімска, Д. Шостакович, Д. Трусніновська.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Балети Ю. Григоровича живуть на сцені і в ХХІ столітті, будучи зразком високої художності. Діяльність цієї талановитої людини викликає неоднозначність суджень і оцінок з боку суспільства, мистецьких критиків та його «друзів по цеху».

Саме тому виникає необхідність проаналізувати і систематизувати його творчі добротки і надбання.

Мета статті. Метою статті є дослідження творчого вкладу Ю.М. Григоровича в балетне хореографічне мистецтво

Виклад основного матеріалу. Хореографічне мистецтво – це вид творчої діяльності, який розвивається з підвищенням культурного рівня суспільства. Специфіка хореографічної творчості полягає в тому, що думки, почуття, переживання людини воно передає не за допомогою мови, а засобами рухів і міміки [1].

Союз музики та хореографії втілюється у балеті. Балет (італ. *vallare* – танцювати) – вид сценічного мистецтва, танцювальна театральна вистава, в якій музика поряд з танцем відіграє важливу роль у розвитку сюжету і створенні відповідного настрою. Також, можна сказати, що це синтетичний вид сценічного мистецтва, в якому зміст вистави розкривається в основному засобами танцю, міміки і музики. Джерела виникнення балетного жанру закладені в народних іграх, хороводах, сюжетних танцях тощо [2].

Історія розвитку сучасного балетного мистецтва представлена творчістю провідних балетмейстерів ХХ століття: М. Бежара, П. Вірського, В. Вронського, С. Лифаря та інших. Серед даної когорти майстрів можемо виділити і видатного Ю. Григоровича – балетмейстера, народного артиста СРСР, лауреата Ленінської і Державної премій СРСР [3]. Його балети відрізняють-

ся гармонійністю музики і хореографії, яскравістю характерів і глибиною думки, єдністю дії і пластичною рішечкою. Свідчення тому вже його ранні постановки, такі як «Легенда про любов» і «Кам'яна квітка». Вірність традиціям – риса, що характеризує всю його творчість. Це виражається в прагненні його до чіткого сюжету, гострого драматизму хореографічної дії, у звертанні до танцювального фольклору, до визначеності пластичних характеристик героїв.

Професія «балетмейстер» існує не одну сотню років. Саме слово в перекладі з німецької означає «майстер балету», тобто створювач балетних вистав та концертних танцювальних номерів різної спрямованості. Балетмейстер-творець – це автор хореографічних творів. Саме таким був і є легендарний Юрій Миколайович Григорович. Його можна порівняти з композитором, що створює музичні твори.

Ю. Григорович виступає у своїх здобутках як хореограф, що прагне до цілісності драматургічної розробки, до точності хореографічної режисури, до виявлення і повного розкриття людських характерів. Його спектаклі демонструють бажання творця послідовно виявляти в хореографічних образах розвиток музичної драматургії твору, осягти і відобразити у своїй пластичній партитурі задум композитора, стилістичну манеру, характер його образного мислення. Він, як правило, ставить спектаклі за власними сценаріями, в яких відбивається його розуміння творчих шукань автора музики, уміння створити танцювальні образи. У сюжетних спектаклях Ю.М. Григоровича виразно виявляються елементи балетного симфонізму.

Особливе місце в балетмейстерській творчості Ю.М. Григоровича займають постановки старих класичних балетів. Це не просто відновлення колишніх спектаклів, а часто нове хореографічне рішення окремих сцен, нове трактування головної ідеї добутоків, надання їм філософської значимості. У Великому театрі Григоровичем поставлено балети: «Лускунчик», «Лебедине озеро», «Сплячка красуня», «Раймонда».

Можемо виділити наступні моменти творчого шляху видатного майстра. Юрій Миколайович Григорович після закінчення Ленінградського хореографічного училища у 1946 році був прийнятий у балетну трупу Театру опери і балету ім. С.М. Кірова (нині Маріїнський театр). Молодий виконавець протягом п'ятнадцяти років виступав на сцені і мав репутацію талановитого характерного танцівника. Цікаво, що в перший же рік його роботи у театрі, там йшли репетиції балету «Весняна казка», який ставив Ф.В. Лопухів – балетмейстер, що вплинув на подальший творчий розвиток Григоровича. Серед ролей юного танцівника того часу – Половець в опері «Князь Ігор» А.П. Бородіна, Нуралі в «Бахчисарайському фонтані» Б.В. Асаф'єва, Шураля в «Шураля» Ф.З. Ярулліна, Север'ян в «Кам'яній квітці» С.С. Прокоф'єва, Ретіарій в «Спартаку» А.В. Хачатуряна та інші. Крім того, Ю.М. Григорович вів велику педагогічну роботу. Основою хореографічних втілень його як майстра балету був класичний танець, збагачений елементами народного танцю. Широко використовувався кордебалет як ліричний «акомпанемент» до танцю солістів [4].

Незважаючи на успіхи в танцювальному мистецтві, молодого артиста з самого початку тягнуло до самостійної балетмейстерської роботи, до створення танців і до постановки великих спектаклів. Зовсім юнаком, у 1948 році він поставив в Ленінградському Будинку культури імені А.М. Горького балети «Лелеченя» Д.Л. Клебанова і «Семеро братів» А.Е. Варламова, «Вальс-фантазія» на музику Глінки.

Сам Юрій Григорович так згадує ті молоді роки: «Мені не було двадцяти. Після навчання в Академії Російського балету я прийшов як артист в трупу Кіровського театру. І ставив спочатку в хореографічному колективі Палацу культури ім. Горького в Ленінграді. Переді мною були непрофесійні артисти, але сильні і віддані танцю ентузіасти. І я почав не з короткого номера, а з трьохактного балету «Лелеченя». Мені потрібна була багатоактна форма з сюжетним розвитком, живими характерами, зіткненнями – все, що пізніше виникне в моєму балетному театрі. Сталося все дуже природно – працювати хотілося, та й заробляти потрібно було. 1947 рік, як ми жили тоді... У мене піджака не було вийти на поклони на прем'єрі, зайняв у товариша. Але яке це мало значення в молодості! На моїй прем'єрі були А.Я. Ваганова, С.Б. Вірсаладзе, Ю.Й. Слонімський. Люди культури! Їм було важливо підтримувати все, що вони вважали гідним. Їм навіть було все одно, що перед ними самодіяльні артисти. Наступного року я там же поставив балет «Семеро братів» Варламова, потім танці в операх у Вагановському училищі. Заняття хореографією йшли паралельно танцювальній кар'єрі і вилилися в першу велику постановку в Кіровському театрі «Кам'яна квітка» [5].

У 1957 році в репертуар вирішено було ввести експериментальний спектакль, щоб дати молоді можливість проявити себе. Це була постановка балету «Кам'яна квітка». Спочатку Юрію Григоровичу відводилося місце асистента балетмейстера, а ставити спектакль мав відомий хореограф Костянтин Сергєєв.

Однак Григорович запропонував до розгляду художньої ради Кіровського театру свій варіант оригінальної і цікавої постановки. Вона і була йому довірена. Юрія Григоровича підтримував Федір Лопухов, який був на той час художнім керівником Кіровського балету. Григоровичу вдалося дивно органічно ввести національні російські елементи в тканину класичного танцю – так, що вони не виглядали чужорідними.

Можливість поставити наступний спектакль Григоровичу випала лише через кілька років, в 1961 році. Цією виставою, постановку якої Григорович здійснив менш ніж за два місяці, була «Легенда про любов» А. Мелікова. Балетмейстер знову використав національні мотиви в спектаклі – на цей раз він застосував тонку східну стилізацію. Григорович скористався незвичайним прийомом: фінали всіх епізодів вистави він зробив статичними, що нагадували старовинні перські мініатюри. Зовнішня дія відступала на другий план, висуваючи наперед внутрішню, психологічну логіку характерів і їхніх взаємин. Цікавим був також прийом, згодом неодноразово використаний і постійно удосконалюваний Юрієм Григоровичем, сценічний хореографічний

монолог одного з персонажів, який поглиблював психологізм характеру героя.

Можемо сказати, що справжній успіх прийшов до майстра балету після постановки цих вистав на сцені театру імені Кірова. Пізніше дані балетні твори були перенесені на сцену Великого театру. «Кам'яну квітку» Ю.М. Григорович ставив також в Новосибірську, Талліні, Стокгольмі, Софії та інших містах; «Легенду про кохання» – в Новосибірську, Баку, Празі.

Вистави ці мали шалений успіх, викликали величезний розголос, поклали початок дискусії про шляхи розвитку вітчизняного балету. І хоча не обійшлося без опору консервативних сил, вони ознаменували початок нового етапу у розвитку тогочасного балетного театру [6].

У Великому театрі Ю.М. Григорович після «Кам'яної квітки» і «Легенди про любов» поставив ще дванадцять балетів. Першим з них став «Лускунчик» П.І. Чайковського (1966 р.). Цей балет втілений балетмейстером не як дитяча казка (як це було раніше), а як філософсько-хореографічна поема з великим і серйозним змістом. Видатний митець створив тут цілком нову хореографію на основі повної, без будь-яких змін, партитури П.І. Чайковського [7].

У «Лускунчику» стара хореографія не зберілася і тому балетмейстер всю її склав заново. А в «Лебединому озері» і у «Сплячій красуні» йому довелося зіткнутися з проблемою збереження попереднього класичного варіанту хореографії, і разом з тим, розвитком і доповненням у зв'язку з новою образною концепцією цілого. Обидва ці твори метр балету поставив у Великому театрі двічі, створюючи щоразу нову редакцію-версію. Вдруге до роботи над «Сплячою красунею» майстер повернувся через десять років. На цей раз його трактування представляло собою мікс казкового і реального, втілюючи конфлікт мрії і дійсності, чому відповідає сценографія вистави: сцена візуально постійно ділиться на дві половини, в одній з яких відбувається дія «реального» плану, в іншій – «казкового».

Не можна не сказати також про те, що Ю.М. Григорович тричі ставив балет свого улюбленого композитора С.С. Прокоф'єва «Ромео і Джульєтта», створивши три різні версії. Спочатку він реалізував його у паризькій Опері в 1978 році в двох актах. Потім створив трьохактну версію в 1979 році на сцені Великого театру. І, нарешті, нову редакцію на сцені Кремлівського Палацу з'їздів в 1999 році. Цей останній спектакль особливо досконалий, особливо глибокий і трагічний відрізнявся відточеністю і вивіреністю всіх композицій і танцювальних партій.

Одним із славнозвісних балетів майстра став «Спартак». Прем'єра відбулася 9 квітня 1968 року. Багато сценічних рішень цього балету були підготовлені попередніми постановками Григоровича. Використання хореографічних монологів, лаконічне вирішення сценічного оформлення вистави, внутрішню психологічну логіку розвитку сюжету можна було простежити вже у ранніх постановках балетмейстера. Однак в «Спартаку», багато в чому завдяки героїчній темі, всі ці творчі знахідки змогли проявитися більш яскраво і повно.

З 1969 по 1975 рік Юрій Миколайович Григорович не ставив оригінальних балетів. Це був

період роздумів, осмислення накопиченого досвіду – і творчого, і життєвого. У результаті Григорович звернувся до історії і поставив балет «Іван Грозний». В рамках балетного спектаклю передати всю складність історичної епохи в різноманітні її події просто неможливо. Тому режисер балету обрав шлях поглибленого психологізму своїх героїв, розкриття історичного часу через емоційний внутрішній світ.

Потім він звернувся до сучасності, поставивши балет з радянського життя «Ангара» за мотивами п'єси Арбузова «Іркутська історія». Великий театр ніколи не міг залишатися поза політикою, і вказівка про постановку «радянського балету», повністю злободенного за своєю тематикою, виходила від партійного керівництва.

Балет Дмитра Шостаковича «Золотий вік», вперше поставлений в 1939 році, оцінили як невдалий, в основному через свою схематичність змісту. Юрій Григорович у 1982 році поставив цей балет за новим сценарієм. У цій роботі автор зміг поєднати на сцені лірику і гротеск, сатиру, розкрити пригодницький, авантюрний сюжет у поєднанні класичного танцю з акробатикою.

Григорович переніс місце дії до радянської Росії, а індустріальна німецька виставка «Золотий вік» перетворилася в ресторан з тією ж назвою. Відповідно змінилися і герої. Така подача матеріалу близька і зрозуміліша автору і глядачам, давала багаті можливості для створення різноманітних сценічних характерів засобами танцю.

Після «Золотого віку» Григорович знову звернувся до класики балетної сцени – до балету «Раймонда», поставленого ще Маріусом Петіпа. І знову він, спочатку збираючись виступити лише в ролі реставратора старовинного балету, фактично створив його новий варіант, не порушивши при цьому загальної хореографічної концепції Петіпа. Григоровичу довелося за допомогою лєнінградських фахівців в області балету провести справжнє дослідження щодо відновлення початкової редакції «Раймонди» у всіх дрібницях. У результаті вийшла фантазія на тему «Раймонди» Петіпа, бачення сучасним балетмейстером старого шедевра хореографії крізь призму власного сприйняття. Його постановка була за своїм духом близька початковому рішенню Маріуса Петіпа і Льва Іванова. Він прагнув підкреслити театральність музики, театральність хореографії Петіпа, створити спектакль – парад хореографічних шедеврів, спектакль на славу танцю, блискучу гала-виставу. В цілому спектакль вийшов феєричним, вишуканим, але позбавленим, властивої іншим творам Григоровича, яскравої емоційності.

З класичних балетів у Великому театрі Ю. М. Григорович поставив «Раймонду» А.К. Глазунова (у 1984 році), «Баядерку» Л.У. Мінкуса (1991 рік), «Корсар» А. Адана, Ц. Пуні, «Дон Кіхот» Л.У. Мінкуса (1994 рік), а також здійснив свої балетні постановки в різних містах Росії та в багатьох зарубіжних країнах.

З 1988 по 1995 роки під керівництвом Григоровича трупа Великого театру здійснила міжнародні турне, закріпивши повсюдно в світі лідерство російської класичної школи балету. Паралельно Григорович був президентом Комітету танцю Міжнародного інституту театру при ЮНЕСКО,

президентом Асоціації діячів хореографії, президентом фонду «Російський балет» і т.д.

Здавалося б, творча доля Юрія Григоровича блискуча і безхмарна. Тріумфальні постановки в Москві і за кордоном, увагу фахівців усього світу, нові роботи, безліч інших творчих планів. Щасливий творчий і сімейний союз з прекрасною балериною Наталією Бессмертровою. Але в театрі назрів черговий конфлікт. Однією з причин було те, що Григорович відправив на заслужену пенсію кілька солістів Великого театру. Він вважав, що після сорока п'яти років з'являтися на сцені не варто навіть дуже технічній балерині. У результаті в 1995 році Юрій Григорович покинув Великий театр. Значна частина труп була не згодна з таким рішенням, і незабаром, в знак протесту, було зірвано одну з вистав, однак це не призвело до жодних результатів.

Без роботи у складі труп Великого театру у Григоровича «життя однаково було ключем». Звільнившись від контракту, він поставив спектаклі з різними російськими та зарубіжними колективами. А в 1996 році він почав інтенсивне співробітництво з Краснодарським театром балету, який відразу ж «просунув» на столичний рівень.

І одна за одною пішли прем'єри: у січні 1997 року – «Лебедине озеро», через місяць з невеликим – «Жизель», в травні – «Шопеніана», в жовтні – «Лускунчик», в квітні 1998 року «Раймонда», приурочена 100-чю створення балету. У вересні 1999 року був поставлений «Дон Кіхот», 2000 року Григорович відтворив в Краснодарі ще два своїх шедеври – «Спартак» і «Ромео і Джульєтта», а за ними – «Золотий вік», «Марна пересторога», «Баядерка», «Кам'яна квітка», «Корсар».

У лютому 2008 року Юрій Григорович за пропозицією керівництва Великого театру повернувся до попереднього місця роботи і став штатним балетмейстером трупи. Його останній проект – «Марна пересторога» для учнів Московського хореографічного училища, дотепний і веселий балет. У тому, що титулований балетмейстер, лауреат багатьох премій, працює з молоддю, є особливий сенс – тільки так і повинно народжуватися майбутнє російського балету.

Висновки і пропозиції. Отже, Юрій Миколайович Григорович є одним з найвідоміших балетмейстерів-новаторів ХХ століття. Він відкрив класику, про яку раніше не могли і думати: відродив форми симфонічного та ансамблевого танців, прийом хореографічної драматургії, визначив провідну роль класичного танцю.

Новаторство балетмейстера полягає в тому, що він не тільки зберіг зв'язок з попередніми етапами розвитку балету, а й підняв його до нових вершин. Вистави великого творця органічно поєднують традиції і новаторство, дбайливе збереження класики у зв'язку з новими концепціями.

Вірність традиціям – риса, що характеризує всю його творчість. Це виражається в його прагненні до чіткого сюжету, у гострому драматизмові хореографічної дії, у зверненні до танцювального фольклору, до визначеності пластичних характеристик героїв. В його виставах завжди спостерігаються загострення боротьби добрих і злих сил; здатність додавати спектаклеві яскраву образність, розкривати внутрішній світ персонажів, протиставляти різні характери. Психологічна складність героїв Григоровича допускає різні смислові трактування, і в цьому також є одна з важливих рис його балету.

Список літератури:

1. Філософія танцю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://allref.com.ua/uk/skachaty/Filosofiya_tancu06?page=1. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 5.05.2018.
2. Балет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Балет>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 5.05.2018.
3. Павлюк Т.С. Українське балетмейстерське мистецтво другої половини ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. 17.00.01 / Т.С. Павлюк // Держ. академія керівних кадрів культури і мистецтв. – Київ, 2005. – 199 с.
4. Характеристика творчості Юрія Григоровича [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5045025/page:15/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 5.05.2018.
5. Яценков П. Легенда русского балета Юрий Григорович: интервью [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mk.ru/culture/2016/12/23/legenda-russkogo-balet-yuriy-grigorovich-teatr-manipuliruet-sudbami.html>. – Назва з екрана. – Дата просмотра: 5.05.2018.
6. Зав'ялова О.К. Історія балетного мистецтва: від витоків – до початку ХХ ст.: навч. посібник / О.К. Зав'ялова; Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка. – 2-ге вид. – Суми: Мрія, 2014. – 116 с.
7. Юрій Григорович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biography.com.ua/teatr/yuriy-grigorovich.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 5.05.2018.

Мерлянова О.А.

ОП «Николаевский филиал Киевского национального
университета культуры и искусств»

Демитрашко И.М.

Киевский университет культуры

ВЛИЯНИЕ ТВОРЧЕСТВА Ю.Н. ГРИГОРОВИЧА НА БАЛЕТНОЕ ИСКУССТВО

Аннотация

В статье исследовано личность выдающегося балетмейстера второй половины XX столетия Юрия Николаевича Григоровича. Рассмотрено творческие достижения выдающегося балетмейстера. Проанализировано балетмейстерские подходы к балетным спектаклям во время постановочного процесса. Определено влияние балетных спектаклей, созданных Ю. Григоровичем, на мировое балетное искусство.

Ключевые слова: хореография, балет, балетмейстер, Большой театр, творчество, балетное искусство, хореографическое произведение.

Merlyanova O.A.

Separate Subdivision “Mykolaiv Branch of Kyiv
National University of Culture and Arts”

Demitrashko I.M.

Kyiv University of Culture

IMPACT OF CREATIVE WORK YU.M. GRIGOROVICH ON BALLET ART

Summary

The article deals with the investigation of the prominent personality, the choreographer of the second half of the XX-th century – Yuriy Grigorovich. Creative achievements of his are under consideration. Choreographic approaches to the ballet performances within the staging process are analyzed. The influence of Yu.Grigorovich ballet performances on the world ballet art is considered.

Keywords: choreography, ballet, choreographer, Bolshoy Theatre, creative work, ballet art, choreographic piece.